

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 58

Year: 2022 November

Pp: 1586-1593

Arrival

29 September 2022

Published

30 November 2022

Article ID

66037

Article Serial Number

10

DOI NUMBER

<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66037>

How to Cite This Article

Salepcigil, S. (2022). "Sivil Toplum Medyası Olarak Alternatif Medya", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(58):1586-1593

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Sivil Toplum Medyası Olarak Alternatif Medya

Alternative Media as Civil Society Media

Serhan Salepcigil

Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Sinop, Türkiye

ÖZET

Alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik kuramı bağlamında, topluluğa hizmet, ana akımın alternatifi olmak, sivil toplum ile ilişkisi ve rizom kavramı ile kuramsallaştırılmaktadır. Bu çalışmada Bailey ve diğerleri tarafından oluşturulan, dördü alternatif medya kuramı temelinde alternatif medyanın sivil toplum ile olan ilişkisi değerlendirilmektedir. Sivil toplum kavramının tarihsel süreç içerisinde içerdiği farklı anlamlar ile sivil toplumun günümüzdeki anlamı ve demokrasi için önemi tanımlanmaktadır. Alternatif medyanın sivil toplum kavramı ile olan karşılıklı ilişkisi ortaya koyularak, alternatif medyanın demokrasinin oluşup gelişmesinde sahip olduğu özellik ve işlevler değerlendirilmektedir. Alternatif medya, sivil toplum içerisinde yer alan bir unsur olarak görülmektedir. Sivil toplum alanı içerisinde yer alan alternatif medya bu alanın sahip olduğu, çoğulculuk, katılımcılık ve şeffaflık gibi özelliklere de sahip olmalıdır, bu özellikler aynı zamanda sivil toplum alanı ile özdeşleşen özellikler olarak var olmaktadır. Çalışmada Gramsci ve Habermas'ın ortaya koydukları sivil toplum kuramları ile alternatif medya kavramı ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda alternatif medyanın sivil toplumun bir parçası olarak işlev gördüğü ve onu geliştirdiği, demokratik ilerleme için önemli bir role sahip olduğu ve bunun da sivil toplum alanı ile olan önemli bir ilişki içerisinde gerçekleşebileceği sonucu göz önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Medya, Sivil Toplum, Demokrasi

ABSTRACT

Alternative media is theorized in the context of diversity and relationality theory, serving the community, being an alternative to the mainstream, its relationship with civil society and the concept of rhizome. In this study, the relationship between alternative media and civil society is evaluated based on the quaternary alternative media theory created by Bailey et al. The different meanings of the concept of civil society in the historical process and the current meaning of civil society and its importance for democracy are defined. By revealing the interrelationship of alternative media with the concept of civil society, the features, and functions of alternative media in the formation and development of democracy are evaluated. Alternative media is seen as an element in civil society. Alternative media in the field of civil society should also have the characteristics of this field, such as pluralism, participation and transparency; these features also exist as features that are identified with the field of civil society. In the study, the concept of alternative media is associated with the theories of civil society put forward by Gramsci and Habermas. In this context, it is revealed that alternative media functions as a part of civil society and develops it, has an important role for democratic progress, and this can be realized in an important relationship with the field of civil society.

Keywords: Alternative Media, Civil Society, Democracy

1. GİRİŞ

Sivil toplum ve alternatif medya kavramları demokratik toplumların vazgeçilmez birer unsuru olarak değerlendirilmektedir. Değişen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullara bağlı olarak bu kavram da farklı dönemlerde farklı anlamlara sahip olmuştur. Sivil toplum alanı günümüzde demokrasinin varlığı için gerekli olan bazı koşulları içeren bir öz ile karşımızdadır. Demokratik toplumlar için geçerli olan çoğulculuk, karar alma süreçlerine katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü gibi kavramlar sivil toplum alanının yansıtması gereken özellikler olarak da tanımlanmaktadır. Alternatif medyanın da sivil toplum alanında var olan bir unsur olarak bu özellikleri içeren bir yapı olması beklenmektedir. Habermas'a göre sivil toplum aynı zamanda siyasal iletişim süreçleri açısından da önemlidir. Habermas'a göre sivil toplum, tamamlayıcı ve kritik potansiyelini ancak belirli koşullar altında ve hukukun üstünlüğü altında siyasi merkezin daha resmi kurumlarıyla etkileşim içinde ortaya çıkarılabilir (Anheier, Toepler, & List, 2010, s. 412-416). Sivil toplum kendi içinde hegemonya karşıtı mücadeleler geliştirebileceği gibi aynı zamanda egemen ideolojinin de bu alana girerek kendi hegemonyasını tesis edebilmek için farklı örgütlenmeler oluşturabileceği söylenebilir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 22). Alternatif medyanın da tıpkı sivil toplum alanının olduğu gibi, piyasa ve politik toplum ile olan ilişkisi söz konusu olduğunda bu durum onun içerik üretimi ve kurumsal yapısında, alternatif medya ile özdeşleştirilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Alternatif medya mevcut yapının ilerisinde bir toplumsal yapı öngörüsüne sahip olmalıdır (Atton, 2002, s. 21). Alternatif medyanın kuramsal olarak değerlendirilmesi, onun hangi özellikler ile var olduğunu, hangi çeşitlilik ve hangi ilişkiler ağı içerisinde varlığını devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Bu özellikler ve ilişkiler ağının kuşkusuz ki sivil toplum alanı ile örtüşen ve sivil toplum alanını etkileyen yönlerinin ortaya koyulabilmesi önem taşımaktadır. Bailey ve diğerleri tarafından geliştirilen "Understanding Alternative Media" çalışmasında yer alan alternatif medya kuramları temelinde alternatif

medyanın topluluklara hizmet eden boyutu, ana akımın alternatifi olabilmesi, sivil toplum ile ilişkisi ve rizomik yapısı değerlendirilmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008). Bu kuramlar alternatif medyanın demokratik işleyişte üstlendiği rolleri göstermesi bakımından da önemlidir. Çalışmada Alternatif medya kuramları topluma hizmet, ana akıma alternatif, sivil toplumun bir parçası ve rizom yaklaşımlar ile bunların ilişkisi temelinde incelenmiştir. Sonuç olarak sivil toplumun bir parçası olarak ele alınan alternatif medya sivil toplum kuramları çerçevesinde bir sivil toplum medyası olarak değerlendirilmiştir. Alternatif medyanın demokratikleşmedeki rolünün vazgeçilmez olmasının yanı sıra sivil toplum-ana akım medya arasındaki geçirgenliği sağlayabilen bir araç olduğu ortaya konmuştur.

2. ALTERNATİF MEDYA KURAMLARI

Ana akım medya, mevcut siyasal, ekonomik ve kültürel yapının meşrulaştırılması ve kendi değerler sistemini yeniden üretip bunu yayma fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Ana akım medya mülkiyet yapısı ve bu yapının siyasal sistem ile olan ilişki biçimi, toplumda yer alan farklı kesimlerin ve görüşlerin temsiliyetlerini engelleyen bir hal almıştır. Eleştirel medya çalışmaları ise bu duruma karşı alternatif görüşlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan alternatif medya kavramı kamusal alanda görünürlüğü azaltılan grupların, bu grupların düşünce ve söylemlerinin yer alabildiği, mülkiyet yapısı ve içerik üretim süreçleri ile ana akımdan ayrılan, sivil, şeffaf ve katılımcı bir kurumsal yapıyı tanımlamaktadır. Alternatif medya, ana akımın yarattığı tek tip söylemden bir ayrılığı temsil etmektedir. Egemen olan tüm değerler dışında kalan unsurların temsiliyet kazanabildiği bir alan olarak tanımlanabilir.

Sivil toplum alanı hegemonik mücadelenin gerçekleştiği bir alan olarak değerlendirilebilir. Bu alanda gerçekleşen mücadele toplumsal değişim dinamiklerinin ortaya çıkabilmesi açısından önemlidir. Alternatif medya, toplumsal değişimin gerçekleşebilmesi için mevcut egemen değerler sisteminin dönüştürülmesi işlevini yerine getirmektedir. Alternatif medyanın, bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi yeteneği ise onu ana akım medyadan farklı kılan özellikleri ile ilişkilidir diyebiliriz. Alternatif medyaya ilişkin kuramsal değerlendirmelere bakıldığında, alternatif medyanın bu özelliklerinin ortaya koyulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bailey, Cammaerts ve Carpentier tarafından hazırlanan “Understanding Alternative Media” adlı çalışmada alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik yönleri ile değerlendirilmektedir. Çalışmada alternatif medyaya ilişkin dört temel kuramsal model bulunmaktadır. Bunlar alternatif medyayı, topluluğa hizmet etmek, ana akıma alternatif olmak, sivil toplumun bir parçası olmak ve rizom olarak (Tablo 1) değerlendiren yaklaşımlardır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31).

Tablo 1. Alternatif medya kuramları

	Medya Merkezli	Toplum Merkezli
Topluluk Medyasının Özerk Kimliği (Özcü)	Yaklaşım I: Topluma Hizmet	Yaklaşım III: Sivil Toplumun Parçası
Topluluk Medyasının Diğer Kimliklerle İlişkisi (İlişkiseleci)	Yaklaşım II: Ana Akıma Alternatif	
		Yaklaşım IV: Rizom

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31.

2.1. Topluluğa Hizmet Medyası olarak Alternatif Medya

Alternatif medyanın, içeriklerin üretilmesi sürecinde ve kurumsal yapının işleyişinde katılımcı bir özelliğe sahip olması beklenmektedir. Ana akım tarafından görmezden gelinen toplumsal kesimlerin alternatif medyanın kurumsal yapıları içerisinde yer alması ve içerik üretimlerinde de etkileşimini göstermesi gerekmektedir. Sivil toplum alanı içerisindeki çeşitliliğin alternatif medya içinde geçerli olduğu burada görülebilir. Topluluğa hizmet medyası olarak tanımlanan alternatif medya, topluluğun yapısına bakılmaksızın onu içerik üretimlerine dâhil etmeli ve kamusal alanda varlığını göstermelidir. Alternatif medyada katılımcı bir biçimde yer alması gereken topluluklar ise, coğrafi sınırlar ile belirlenmiş topluluklara coğrafi sınırlar ile belirlenmeyen toplulukların da eklenmesi ve maddi biçimde var olan topluluklara kültürel olarak var olanların da eklenmesi ile (Tablo 2) yeniden tanımlanmaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10).

Peter Lewis toplulukların yerel olarak kısıtlanmaması gerektiğini, ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelen topluluklar olabileceğini ve bunların dijital ortamlarda da bulunabileceğini ifade etmektedir (Lewis, 1993, s. 12).

Tablo 2. Topluluk tanımı

<i>Yakın ve somut insani bağlar, özdeşleşen grup ilişkileri ile kolektif bir kimlik olarak topluluk.</i>		
Geleneksel:	Yeniden kavramsallaştırma I:	Yeniden kavramsallaştırma II:
	Coğrafi olanın coğrafi olmayanla desteklenmesi	Yapısalı/malzemeyi kültürel olanla desteklemek
- Coğrafi	- İlgi topluluğu	- Yorumlayıcı topluluk
- Etnik	- Uygulama topluluğu	- Anlam topluluğu
	- Sanal veya online topluluk	- İmge topluluğu

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10

Bu genişletilmiş topluluk tanımlaması ile ana akım içerisinde temsil şansı bulamayan çok sayıda topluluk alternatif medya sayesinde görünürlik kazanabilmekte ve söylemlerinin kamusal alanda yer alabilme şansını yakalamaktadır. Toplulukların alternatif medyaya erişimleri ve katılımları iki yönlü iletişim özelliği göstermelidir. Alternatif medyanın yapısı toplulukların katılımını teşvik edici bir boyutta olmalıdır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10-11). Toplum içeriklerin oluşumu ile ilgili görüşlerini iletebilecek kanallara sahip olmalıdır ve bu kanallar iki yönlü iletişimin bir özelliği olarak görülmektedir. Alternatif medya bu yönüyle tek yönlü bir iletişim özelliği gösteren ana akımdan da farklılaşmaktadır.

Tablo 3. Topluluğun erişimi ve katılımı

Üretim	Kabul
İçerik üreten kuruluşa erişim	İlgili olduğu düşünülen içeriğe erişim
- İçerik üretme ve yayınlama/yayınlatma becerisi	- İçeriği alma ve yorumlama yeteneği
Üretilen içeriğe katılım	
- İçeriğe ortak karar verme	
İçerik üreten organizasyona katılım	
- Politikaya ortak karar verme	- İçeriği değerlendirme

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 10-11.

Chris Atton (2002) alternatif medyanın katılımcı özelliğine vurgu yapmaktadır. Buna göre alternatif medya katılımcı yapısını içerik üretiminden öteye taşıyarak örgütlenme boyutunda göstermelidir. Alternatif medya aynı zamanda mevcut yapının ilerisinde bir toplumsal yapı öngörüsüne sahip olmalıdır (Atton, 2002, s. 21). Farklı süreç ve boyutlar ile tanımlanan katılımcı yaklaşımın, toplumsal dönüşümü sağlamanın bir koşulu olduğu da değerlendirilebilir.

Nick Couldry alternatif medyadaki içeriklerin üretiminin toplumun geniş kesimlerine açılmasının, alternatif medyanın toplumu ilerletici ve özgürleştirici özellikleri ile vurgulanmıştır (Couldry, 2003, s. 45).

2.2. Ana Akım Medyanın Alternatifi Olarak Alternatif Medya

Ana akım medya ve alternatif medyanın özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 18):

Ana akım medya:

- ✓ Büyük ölçekli bir kurum yapısı vardır, geniş ve aynı özelliklerde olan bir izleyici kitlesine sahiptir,
- ✓ Kamu kurumu (devlete ait bir yapı) ya da ticari bir işletme olabilir,
- ✓ Örgütlenme yapısı profesyonellerden oluşur, dikey, hiyerarşik bir yapıya sahiptir,
- ✓ Egemen söylem ve temsillerin taşıyıcısı rolündedir.

Alternatif medya:

- ✓ Küçük ölçekli bir kurum yapısı vardır, yayınları farklılıklara saygı temelindedir ve küçük dezavantajlı grupları kapsayacak biçimdedir,
- ✓ Piyasadan ve devletten bağımsız hareket etmektedir,
- ✓ Yatay- hiyerarşik olmayan bir organizasyon yapısı vardır,
- ✓ Çoğulcu ve demokratik bir yaklaşım ile izleyici kitlesinin katılımını kolaylaştırmaktadır,
- ✓ Egemen söylem ve temsiller dışında kalan (karşı hegemonya içeren), kendini temsil eden söylem ve temsilleri içermektedir.

Alternatif medyanın ana akım medya ile hegemonik bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. Alternatif medyanın, ana akım medya tarafından üretilen tüm egemen temsillere karşı bir mücadele içinde yer almaktadır. Ana akım medya egemen ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlayan bir işlev görmektedir iken alternatif medya ana akımda yer almayan ideoloji, söylem ve temsilleri görünür kılmakta ve yayılmasına aracılık etmektedir (Atton, 2002, s. 15).

Alternatif medyanın sahip olduğu özellikleri daha ayrıntılı biçimde Tablo 4'te yer almaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 19).

Tablo 4. Alternatif medyanın özellikleri

Alan	Alan Örnekleri
Güdü ya da amaç	<ul style="list-style-type: none">• Ticari saiklerin reddi• İnsani, kültürel, eğitimsel, etnik amaçların hakkının aranması• Güç yapısına ve davranışına karşı çıkma• Destek, dayanışma ve ağ oluşturma
Finansman kaynakları	<ul style="list-style-type: none">• Devlet veya belediye hibelerinin reddedilmesi• Reklam gelirinin reddi
Dağıtım düzenleme	<ul style="list-style-type: none">• Farklı kurumlar tarafından denetlenir• Bağımsız / "ücretsiz"• Birinin kurallarını, nadiren de olsa her açıdan çiğnemek
Örgütsel yapı	<ul style="list-style-type: none">• Yatay organizasyon• "Tam" katılıma izin vermek• İletişimin demokratikleşmesi
Mesleki uygulamaları eleştirmek	<ul style="list-style-type: none">• Gönüllü katılımı teşvik etmek• Profesyonel olmayanlar için erişim ve katılım• Haber seçimi için farklı kriterler
Mesaj içeriği	<ul style="list-style-type: none">• Baskın söylemleri veya temsilleri desteklemek veya bunlarla çelişmek• Hegemonik politikalara, önceliklere ve bakış açılarına alternatif bir vizyon ifade etmek
İzleyici ve/veya tüketicilerle ilişki	<ul style="list-style-type: none">• Kullanıcı/tüketici kontrolünün derecesi• İhtiyaç ve hedeflerin hedef kitle/tüketiciler tarafından dile getirilmesine izin vermek• İletişimin demokratikleşmesi
Seyirci bileşimi	<ul style="list-style-type: none">• Gençler, kadınlar, kırsal nüfus• Çeşitlilik ve çokluk
Difüzyon aralığı	<ul style="list-style-type: none">• Bölgesel veya ulusal olmaktan ziyade yerel
Araştırma metodolojisinin doğası	<ul style="list-style-type: none">• Niteliksel, etnografik ve uzun vadeli araştırma

Kaynak: Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 19

Alternatif medya, ana akım ile girdiği hegemonik mücadelenin sonucu olarak ve sunduğu içerik ve örgütlenme yapısı açısından onun bir alternatifi olarak görülmektedir. İçerik üretiminde izleyicinin katkısı değerlendirildiğinde, alternatif medya ve ana akım medyanın ortaklaştığı noktalar söz konusu olabilir. Dijital platformların kullanılması ile ana akımda da izleyicilerden ulaşan içeriklerin yer aldığı görülmektedir. Ancak buradaki ayırım alternatif medyanın ve ana akım medyanın sunduğu içeriğin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi ana akım egemen değerlerin yeniden üretimi ve rızanın yaratılması işlevini görürken, alternatif medya ise karşıt hegemonyanın inşası işlevine sahiptir. Her ikisi de izleyici içeriklerine yer verebilmesine karşın bu içeriklerin nitelikleri böylece farklılaşmaktadır. Aynı şekilde organizasyon yapılarının da birbirlerinden farklılaştığı da görülmektedir. Alternatif medyanın sahip olduğu yatay ve hiyerarşik olmayan organizasyon yapısı onun daha çoğulcu, katılımcı ve demokratik bir özelliğe kavuşmasını sağlamaktadır. Bu organizasyon yapısı alternatif medyanın karşı hegemonyayı inşası sürecinde geniş toplumsal kesimlerin temsiliyetini sağlayabilmesi açısından önem taşımaktadır.

2.3. Sivil Toplum ile İlişkisi Açısından Alternatif Medya

2.3.1. Sivil Toplum Yaklaşımları

Antik Yunan ve Roma'ya kadar dayanan sivil toplum tarihsel süreçte Aristoteles geleneğindeki "societas civilis'e" kadar uzanan uzun bir tarihe sahiptir. Yüzyıllar boyunca Avrupa siyaset ve toplum düşüncesinde merkezi kavramlar arasında yer alan sosyal ve politik değişimler eşliğinde farklı anlamlar kazanmış sosyal bir kavramdır (Kocka, 2004). Sivil toplumun kavramsallaştırılmasında çağdaş kabul "devletin kurumlarından bağımsız, gönüllülük esasında dayanan örgütlü ve ekonomiden bağımsız topluluk" olduğudur (Kopstein & Chambers, 2006, s. 363). Ancak bu tanım tam kapsayıcı kabul edilmemektedir. Çünkü genel olarak gönüllü vatandaş eylemleri-normlar ve taahhütlerle makro toplumsal hedeflere ulaşılması arasında mekanik bir ilişki olduğunu varsayan yaklaşımlar demokratikleşme ve yoksulluğun azaltılması gibi güçlü ama yansıtıcı olmayan indirgemeci bir yaklaşımı ortaya koymaktadır (Edwards , 2011, s. 4).

Yunan ve Romalı düşünürlerin insan ilişkilerine yaklaşımlarında sivil toplum önemli bir yer tutmaktadır. Ancak sivil toplum-politik toplum ikilemi bazı farklı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur (Yetiş & Halifeoğlu, 2013, s. 165) sivil toplum örgütlü bir devlet olarak kabul edilmiştir. Aristoteles'in ahlaki eylem ve iyi Yaşam için tüm olasılıkları yalnızca politikanın sağlayabileceği yönündeki düsturu (Edwards , 2011, s. 15) onun sivil toplumu, yasaların belirlediği kurallar sistemi içinde özgür ve eşit olan yurttaşların toplamı olan politik toplum olarak kabul etmesi ile sonuçlanmıştır (Yıldırım, 2003). Sonrasında Platon ve Aristoteles'i beslemiş olan bağımsız şehir

devletlerinin ortadan kaybolması Roma'nın daha evrensel görüşlere yer verme eğilimi sonucunda ise aristokratik yozlaşmayı reddederek kökleri doğal hukuka dayanan ve res publica'yı, "halkın mülkiyet" şartlarını koşullandıran bir sivil toplum yaklaşımı geliştirilmiştir (Edwards , 2011, s. 17). Roma'nın "res publica" nosyonu, kısa sürede, karşılıklı bir alan olarak res privata'yı anımsatmış ve bunun anlamı politik alanın dışında yuttaşların hukuksal, siyasal ve ideolojik olarak var olabilecekleri bir alanın kabul edilmesi olmuştur (Yetiş & Halifeoğlu, 2013, s. 165-166). Moderniteye geçişte Machiavelli, John Locke ve Adam Smith tarafından dile getirilen burjuva sivil toplum anlayışının çekirdeğini oluşturacak olan çıkar odaklı bireyin ortaya çıkışını öngörmüştür. Hobbes'un sivil toplumu ise egemen güç tarafından mümkün kılınmış, siyaset tarafından oluşturulmuş ve devletten ayırt edilemez bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Ancak Hobbes sivil toplumun egemenin zevkine göre var olduğunu açıkça belirttiği gibi, sivil düzen tehdit edilmedikçe devletin müdahale etmesine gerek olmayan, tanınabilir bir kişisel çıkar faaliyeti alanı olduğunu iddia ederek kamusal politik güç ile özel alan arasında ayrım yaparak, modern devlet ve sivil toplum teorilerine önemli katkı sağlamıştır (Edwards , 2011, s. 19). Locke ise bireylerin özgür iradeleriyle diğer insanlarla anlaşmalar yapabileceklerini ortaya koyarak liberal siyasi anlayışın da yolunu açmıştır (Çilingir, 2009, s. 42). Rousseau'nun toplum sözleşmesi ifadesi onun doğa durumu ve sözleşme kuramına farklı bir yaklaşım sergilediğini gösterir. Ona göre *"Özüne bağlı olmayan şeyler bir yana bırakılırsa, toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz."* (Ekici, 2006).

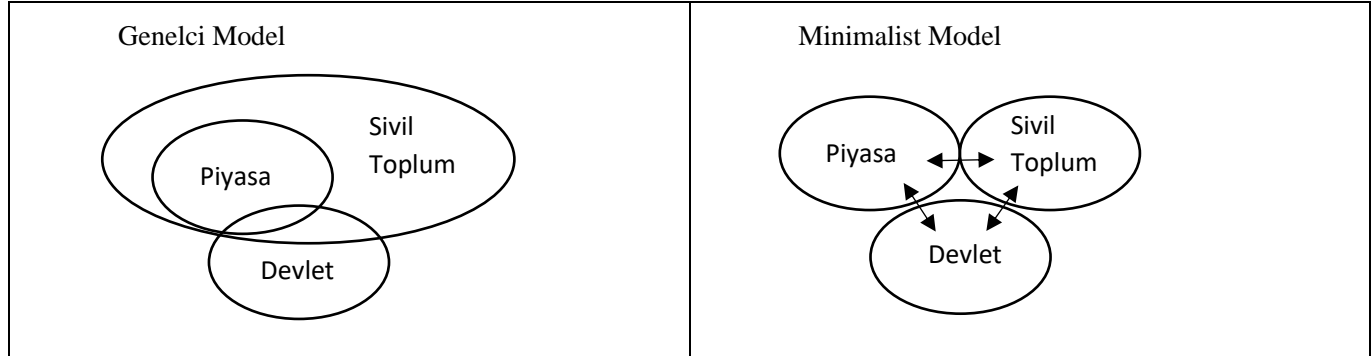
Klasik ekonomi politik ise sivil toplum-politik toplum ayrımını net bir şekilde belirler. Sonuç olarak kapitalizme gelinen noktada sözleşme kuramından net bir ayrılışa işaret eder. Bu ayrılışa giden yolda felsefeci Adam Ferguson ekonomist Adam Smith ile ters düşerek sivil toplumun ekonomik ilişkilerle tanımlanmaması gerektiğini savunmuştur (Kaynar, 2005). Kapitalizmin etkisi 19. yüzyılın ilk yarısında Hegel, Marx ve diğerlerinin eserlerinde değişiklikler geçirdi. 'Sivil toplum' devletten olduğundan daha açık bir şekilde ayırt edildi ve daha çok bir 'orta sınıf toplumu' anlamında bir ihtiyaçlar ve çalışma, piyasa ve özel çıkarlar sistemi olarak anlaşıldı (Kocka, 2004). Ancak belirtmek gerekir ki Hegel ve Marx sivil toplum yaklaşımlarında devleti konumlandırma yaklaşımlarıyla birbirlerinden ayrılmışlardır. Marx devleti sivil toplum ilişkilerinden bağımsız olmadığını kabul etmesiyle ve sivil toplumu artı değer sömürsünün meydana geldiği, sınıfsal ayrımlarla ortaya çıkan tarihsel mücadelelerin gerçekleştiği bir alan biçiminde tanımlarken Hegel ise devleti sivil toplumun üzerinde ve bu alandaki çatışmalardan uzak bir noktada kabul eder (Yetiş, 2003). Antonio Gramsci ise hegemonik kültür analizini bir sivil toplum teorisinin temeli haline getirmiştir. Sivil toplumun örgütlenmesinin kültür ortamı tarafından şekillendirildiğini belirtmektedir (Edwards , 2011, s. 315). Devlet ve sivil toplum arasındaki net ayrışmayı eleştirirken, hegemonyanın sadece sivil toplumla değil devletin de bir hegemonya unsuru olarak faaliyet gösterebildiğini belirtmektedir. Fransız filozof Althusser ise ideolojinin tanımı ve sivil toplum içindeki varlığını açıklarken (Althusser, 2014, s. 50-51) Gramsci'den ayrılarak onu bir hegemonya aracı olarak görmezken her ilişkide bulunduğunu iddia etmektedir. Bu durumda sivil toplum bir hegemonya kurma mücadelesi alanı olarak aynı zamanda karşı hegemonyanın da olduğu bir alan olarak tanımlanabilir (Kazancı, 2006).

Sosyolog Habermas ise sivil toplumu kamusal alan üzerinden değerlendirir. Sivil toplumun yaşam dünyasındaki eksiklikleri dile getirdiğini kabul ederken bir toplumun öz-örgütlenmesinin kalbi ve zihni olarak algılanmaması gerektiği yaklaşımında bulunmuştur. Sivil toplumun daha ziyade, siyasi karar almanın resmî kurumlarının yerini alamayan sınırlı bir alan olduğunu kabul etmektedir. Ancak siyasi iletişimde de önemli bir rol üstlenmektedir. Habermas'a göre sivil toplum, tamamlayıcı ve kritik potansiyelini ancak belirli koşullar altında ve hukukun üstünlüğü altında siyasi merkezin daha resmî kurumlarıyla etkileşim içinde ortaya çıkarabilir (Anheier, Toepler, & List, 2010, s. 412-416).

Sivil toplumun kamusal alanla yakından ilişkili olarak günümüzde bile bu kavramın ulus-devlet çerçevesinde kalmasına sebep olmaktadır. Aydınlanma döneminde batıda doğan bu fikir doğuya yayılarak evrensellik kazanmıştır. 20 yüzyılda sivil toplum diktatörlere karşı kazanılan başarılı zaferleri, diktatörsüz batı dünyasında günümüzde de süren siyasi ve entelektüel bir iklimi temsil etmektedir (Kocka, 2004). Diğer bir deyişle 1980'lerde Doğu Avrupa'da totaliter devleti hırpalamak için bir sopa olarak ortaya çıktığı gibi, 1990'larda Batı Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut siyasi düzeni eleştirenler tarafından iddialarını bastırmak için ortaya çıkmıştır (Kymlicka & Chambers, 2002, s. 13). Sivil toplum tartışmasının popülerliği ise siyaset, toplum ve endüstri arasındaki karşılıklı ilişkileri yeniden tanımlamanın gerekliliği ve siyaset ile toplumun ahlaki temellerini ortaya koyması sebebiyle olmaktadır (Kocka, 2004). Sivil toplum siyasi partileri etkileyebilme, yeni toplumsal liderlerin ortaya çıkmasını sağlayabilme, siyasi istikrar sağlama özellikleriyle demokrasinin güçlenmesine olanak tanımak konusundaki gücü onun bu anlamda farklı değerler yaratabilecek, farklı ideolojik yapıdaki özerk toplumsal yapılanmaları içeren bir alan olmasının yolunu açmaktadır.

2.3.2. Sivil Toplum Alternatif Medya İlişkisi

Bailey ve diğerleri sivil toplumu teorik bir perspektiften geniş anlamda iki şekilde tanımlamışlardır: Hegel ve Marx'tan yararlanan genelci bir model olarak veya Gramsci ve Habermas'a atıfta bulunarak minimalist bir model önerilmiştir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 21).

Şekil 1. Sivil toplum teorileri

Kaynak: (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 21).

Bailey ve diğerleri (2008), sivil toplumun her zaman için devlet ve piyasadaki bağımsız olamayacağını, her zaman da onlara karşıt olamayacağını, bunlar arasında daha karmaşık ve birbirinin içerisine giren ilişkilerin var olabileceğini savunmaktadırlar. Buna göre sivil toplum kendi içinde hegemonya karşıtı mücadeleler geliştirebileceği gibi aynı zamanda egemen ideolojinin de bu alana girerek kendi hegemonyasını tesis edebilmek için farklı örgütlenmeler oluşturabileceği söylenebilir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 22).

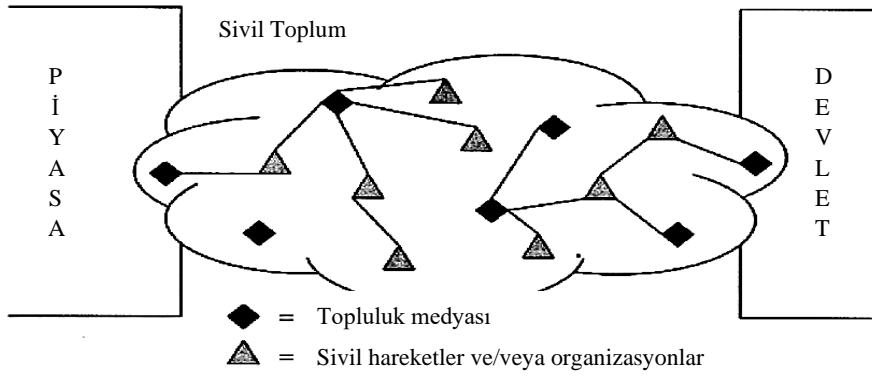
Sivil toplum, şeffaflık, çoğulculuk ve katılım gibi özellikleri ile demokrasinin oluşması ve sürdürülmesi için önemli bir işleve sahiptir. Alternatif medya da sivil topluma ait bu özellikleri ile örtüşen bir kavram olarak, demokrasi için vazgeçilemez bir konumda bulunmaktadır. Alternatif medya bu işlevini ancak devlet ve piyasadaki ayrı bir konumda bulunarak yerine getirebilir. Alternatif medya bu anlamda ticari medya ve devlet medyasından ayrılarak sivil toplum alanında yer almaktadır diyebiliriz. Dolayısıyla alternatif medya hem sivil toplum içerisinde yer alan bir unsurdur hem de bu alanı demokrasinin gerekleri ile uygun hale getirebilmeyi sağlayan bir işleve sahiptir. Alternatif medya çoğulcu ve katılımcı yapısıyla yurttaşların kamusal alanda var olabilmelerini sağlayarak, sivil toplumun da varlığını sürdürmesinde rol oynamaktadır.

2.4. Rizom Medya

Alternatif medya teorilerini karmaşık paradoksun etkisinden kurtaracak kendinden önceki 3 yaklaşımı da kapsayan rizom medya yaklaşımı aynı zamanda alternatif medya özelliklerini de yansıtmaları bakımından önemlidir. Diğer yandan alternatif-ana akım kısıtlamalarının da en aza indirgenebileceği varsayılabilir. Daha da önemlisi bu rizom (köksap) yaklaşımı, bu medya organizasyonlarının daha geniş bir sivil toplum ağında bir dönüm noktası olarak oynadıkları rolü, yapısal belirsizliği ve piyasa ve devlet alanına geçişlerini göz önüne sererek yaklaşımın 3 farklı boyutta ele alınmasına imkân vermektedir (Santana & Carpentier, 2010). Sadece alternatif medya teorileri değil ilişkili olduğu sivil toplum teorilerinde de rizom yaklaşımlara rastlanmaktadır. Hala bazı Marksistler, neoliberaler, yeni muhafazakârlar ve ütöpik sosyalizmin günümüz mirasçıları tarafından kullanılan piyasa ve sivil toplumu birleştiren ve kaynaştıran on dokuzuncu yüzyıl Hegelci ikili modelinin yanı sıra Schmitt ve Habermas tarafından önerilen füzyon argümanı, devlet müdahaleciliğinin bütünleştirici veya sömürgeleştirici etkilerini çeşitli şekillerde ortaya koymuşlardır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 26). Sivil toplum yaklaşımının bu ilişkici yönleri ve alternatif medya yaklaşımı Deleuze ve Guattari'nin rizom metaforunda buluşur. Rizom metaforu, rizomatik ve arbolik düşüncenin yan yana gelmesine dayanmaktadır. Arbolik (ağaç), doğrusal, hiyerarşik ve yerleşik bir yapıdır ve daha küçük devam eden dallara ayrılan bu ağaç benzeri yapısı ile Deleuze ve Guattari'ye göre devlet felsefesini temsil eder. Rizomatik ise doğrusal olmayan, anarşik ve göçebidir. "Ağaçların veya köklerinin aksine, köksap herhangi bir noktayı başka herhangi bir noktaya bağlar" (Deleuze & Guattari, 1987, s. X, 21).

Deleuze ve Guattari rizomu kırılabilen ancak eski yerinden veya yeni bir yerden tekrar devam edebilen bir yapı olarak tanımlar. Rizomun temel özelliği ise sürekli hareket halinde, kurallar kümesi içinde işlemeyen heterojen, çokluk, kopuş ve dekalkomenik bir yapıda olması olarak belirtilmektedir (Deleuze & Guattari, 1987, s. 12-25). Rizomik yaklaşımın bu özellikleri alternatif medyanın rizomik bağlantılarla alternatif medya kuruluşlarının yerel ve küresel ilişki içinde iki kutuplu konumlandırılmasından kaçındırarak, yerel ve küreselin alternatif medya içinde birbirine nasıl dokunup güçlendirdiğini kuramsallaştıran bir araç haline gelmektedir (Şekil 2). Aslında yaklaşım alternatif medya karakterize eden yüksek öngörülemezliği bütünselleştirir. Akışkan yapıdaki sivil toplum içinde gömülü olması ve devlet ve pazara muhalif olmaları alternatif medyayı daha bilinmez kılar. Bu yaklaşımda, bir köksap için de geçerli

olan bu anlaşılması güç ve olumsuzluğun, onların ana tanımlayıcı unsurları olduğu ileri sürülmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28).

Şekil 2. Rizom medya yaklaşımı

Kaynak: (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28).

Rizomlar gibi alternatif medya da sınırları aşma ve önceden var olan boşluklar arasında bağlantılar kurma eğilimindedir. Alternatif medya kurduğu bu bağlantıları yalnızca alternatif medyanın sivil toplumda oynadığı önemli rol için değil, devlet (segmentleri) ve piyasa ile kendi kimliklerini kaybetmeden ve birleşmeden ve/veya asimile olmadan kurabilecekleri bağlantılar için de kurmaktadır. Bu daha karmaşık ve olumsal konumlar onları bazen hegemonyayı şiddetle eleştirmeye, bazen de egemen düzeni espirili bir şekilde ve kötüye kullanmaya götürür. Direniş ve iş birliği arasındaki bu etkileşim, “transhegemonik medya” etiketinin kullanımını da meşrulaştırmaktadır. Bunu piyasa ve devlete yönelik muhalif ilişkiyi yumuşatmasıyla açıklayabiliriz. Sonuç olarak rizom yaklaşım alternatif medyayı devlet ve piyasadan ayırmanın yanında onların da içinde bulunduğu ilişkiyi sağlar. Deleuze ve Guattari’nin otoriter düzene karşı yersizyurtsuzlaştırıcı etkisine dikkat çektikleri alternatif medya, piyasa ve/veya devletle farklı türde ilişkiler kurarak kamusal ve ticari medya kuruluşlarının katılıklarını ve kesinliklerini potansiyel olarak istikrarsızlaştırıcı rolde bulunurlar. Bu etki piyasa ve devlet örgütlerindeki katılımın ardındaki akışkan yönlerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 28-29)

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Alternatif medya çeşitlilik ve ilişkisellik kuramlarına göre topluluğa hizmet işlevi gören bir unsur olarak, topluluğun söylemlerini, ideolojilerini ve temsiliyetlerini yansıtmak ve bunları güçlendirmektedir. İzleyiciyi, içinde bulunduğu topluluğun bir parçası olarak görerek onun içerik üretimi ve kurumsal işleyişe katkısını sağlamaktadır. Dezavantajlı veya ana akım tarafından dışlanan grupların görünür olmasını ve söylemlerinin kamusal alanda var olmasına aracı olmaktadır. Alternatif medya küçük ölçekli yerel bir medya konumuna düşmemek için, coğrafi sınırlar ile tanımlanan gruplardan daha geniş bir topluluğu kapsayıcı özellikte olmalıdır. Ana akımın bir alternatifi olarak konumlanan alternatif medya bunu hiyerarşik olmayan yatay organizasyon yapısı ile katılımcı ve çoğulcu bir yapı özelliğine sahip olabilmektedir. Bu sayede ana akım medyanın ürettiği egemen söylem ve temsiller dışında karşı hegemonyanın oluşmasını sağlayabilmektedir. Bu durum alternatif medya sayesinde, kamusal alanda çok sayıda toplumsal kesimin kendini temsil edebilme şansı bulması ile ilişkilidir, alternatif medya hegemonik temsil ve söylemlerin dışına çıkılabilmektedir. Bunun yanında profesyonel olmayan ve finansal istikrara sahip olmayan organizasyon yapısı alternatif medya için dezavantaj olarak sayılabilir. Alternatif medya sivil toplumda yer alan bir unsur olduğu kadar onun gelişmesi için de işlev görmektedir. Toplumun geniş kesimlerinin kamusal alanda temsil edilebilmesi demokrasinin varlığı ve gelişimi için de önemlidir. Alternatif medya şeffaf, çoğulcu ve katılımcı yapısı ile sivil toplum alanının demokrasinin var edilebilmesi için kullanımına olanak sağlamaktadır (Bailey, Cammaerts, & Carpentier, 2008, s. 31-32).

Otoriter rejimlerde devletten bağımsız bir sivil toplum alanının varlığının mümkün olamayacağı değerlendirilmektedir. Benzer biçimde demokratik olarak tanımlanan rejimlerde de piyasadan bağımsız bir sivil toplum alanının arlığını sürdürebilmek de zor görünmektedir. Sivil toplum alanı devlet ve piyasa ile ilişkileri açısından sürekli olarak bunların etkileri ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla sivil toplum alanında yer alan alternatif medyanın da bunlardan tamamen bağımsız bir konumda bulunabileceğini var saymak oldukça zordur. Ancak alternatif medya kendini bu alanların etkisinden ne kadar uzaklaştırabilirse o kadar sivil ve bağımsız olarak tanımlanabilir ve bu sayede kendisinden beklenen, demokrasinin geliştirilmesine katkı işlevini de yerine getirebilir. Alternatif medya ve sivil toplum ilişkisi ile ilgili olarak, sivil toplum örgütlerinin alternatif medyayı nasıl

kullandıkları farklı araştırmalarda ele alınabilir. Buna ek olarak alternatif medya içerikleri ve alternatif medya izleyicilerinin bu alana ilişkin görüşleri, alternatif medya kuramları temelinde incelenebilir.

KAYNAKÇA

1. Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İthaki.
2. Anheier, H., Toepler, S., & List, R. (2010). International Encyclopedia of Civil Society. Berlin: Springer.
3. Atton, C. (2002). Alternative Media. California: SAGE
4. Bailey, O., Cammaerts, B., & Carpentier, N. (2008). Understanding Alternative Media. Open University Press.
5. Couldry, N. (2003). Beyond the hall of mirrors? Some theoretical reflections on the global contestation of media power. pp. 39-54.
6. Çilingir, L. (2009). Locke'un Toplum Sözleşmesi Kuramı. Temâşâ Felsefe Dergisi(11), 31-43.
7. Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). A Thousand Plateaus. Minneapolis: The University of Minnesota.
8. Edwards, M. (2011). Introduction. In M. Edwards, The Oxford Handbook of Civil Society (p. 515). London: Oxford University Press.
9. Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı. Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi, 78-89.
10. Kaynar, M. (2005). Sivil toplumun Kavramsal Tarihi ve Sivil Toplumla İlgili Güncel Tartışmalar. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 339-369.
11. Kazancı, M. (2006). Althusser, ideoloji ve ideoloji ile ilgili son söz. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 64-93.
12. Kocka, J. (2004). Civil society from a historical perspective. European Review, 12(1), 65-79.
13. Kopstein, J., & Chambers, S. (2006). Civil Society and The State. In J. Dryzek, B. Honig, & A. Phillips, The Oxford Handbooks of Political Science (p. 883). New York: Oxford University Press.
14. Kymlicka, W., & Chambers, S. (2002). Alternative Conceptions of Civil Society. New Jersey: Princeton University Press.
15. Lewis, P. (1993). Approach To The Alternative Media Impact Study. Alternative Media: Linking Global and Local, pp. 11-25.
16. Santana, M., & Carpentier, N. (2010). Mapping the rhizome. Organizational and informational networks of two Brussels alternative radio stations. Telematics and Informatics, 27, 162-176.
17. Yetiş, M. (2003). Marx ve Sivil Toplum. Praxis, 35-72.
18. Yetiş, M., & Halifeoğlu, M. (2013). Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İikiliği ve Kuramsal Kökenler. Mülkiye Dergisi, 37(1), 163-188.
19. Yıldırım, M. (2003). Sivil Toplum ve Devlet. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 226-242.